

Dr. sc. Jakob Martinović

Gospodarenje šumskim tlima u Hrvatskoj

**Management of
forest soils in Croatia**

Jakob Martinović

GOSPODARENJE ŠUMSKIM
TLIMA U HRVATSKOJ

MANAGEMENT OF FOREST
SOILS IN CROATIA

Jastrebarsko, 2003.

SADRŽAJ/CONTENTS

PROSLOV	9
FOREWORD	10
PREGOVOR	11
PREFACE	13
POGLAVLJE 1 – DEFINICIJA, NARAV I FUNKCIJA ŠUMSKOG TLA	15
GENETIČKA DEFINICIJA TLA	15
OSNOVNI POJMOVI O TLU	15
ČINITELJI TVORBE TLA	16
MATIČNI SUPSTRAT	16
RELJEF	22
PODNEBLJE – BIOKLIMATI	25
ORGANIZMI	30
INDIVIDUUM TLA	33
NARAV TLA I MJESTO PEDOLOGIJE U PRIRODNIM ZNANOSTIMA	36
TLO KAO OTVORENI SUSTAV	36
METODE PEDOLOGIJE	37
MJESTO PEDOLOGIJE U SUSTAVU ZNANOSTI I NJEZINA ZNANSTVENA PODRUČJA ..	38
RAZVOJ PEDOLOGIJE U HRVATSKOJ	41
FUNKCIJA ŠUMSKOG TLA	44
GLOBALNA ULOGA TLA	44
ULOGA TLA U GOSPODARENJU ŠUMSKOM STOJBINOM	45
POGLAVLJE 2 – TIPSKA FIZIOGRAFSKA SVOJSTVA TALA	47
KLASIFIKACIJA TALA	47
PRIKAZ SVOJSTAVA TALA	54
OPIS TIPOVA TALA	58
SASTAV KATIONA U ADSORPCIJSKOM KOMPLEKSU	92
NEKE KARAKTERISTIKE ETALON-UZORAKA TLA	101
PEDOLOŠKE ETALON-TABLICE	101
OSVRT NA PODATKE PEDOLOŠKIH ETALON-TABLICA	102
FIZIKALNE KONSTANTE TALA	110
UKUPNI KEMIJSKI SASTAV TALA	112
SLIKE: GLAVNI TIPOVI ŠUMSKIH TALA U HRVATSKOJ	115
POGLAVLJE 3 – ODNOS TLA I VEGETACIJE	121
POVEZANOST I RAZLIČITOSTI POSTANKA I EVOLUCIJE TLA I VEGETACIJE	121
PEDOLOŠKO-VEGETACIJSKI SLJED (SEKVENCA)	125
KORESPONDENCIJA TAKSONOMSKIH JEDINICA	125
KORESPONDENCIJA SVOJSTAVA TALA I BILJNIH ZAJEDNICA	152
KORESPONDENCIJA DEGRADACIJSKIH STADIJA VEGETACIJE I TALA	157
PRIMJENA PENDO-VEGETACIJSKOG SLJEDA	163
ISTRAŽIVANJE TIPOVA ŠUMA I ŠUMSKIH STOJBINA	163
KARTIRANJE PRETPOSTAVLJENE VEGETACIJE I EROZIJE TLA	169
PROSTORNO PLANIRANJE	174
SLIKE: GLAVNI VEGETACIJSKI PREDSTAVNICI HRVATSKIH BIOKLIMATA	175
POGLAVLJE 4 – GEOKEMIJA ŠUMSKOG RASLINJA I TROFIČNOST TLA	181
GEOKEMIJSKE KARAKTERISTIKE ŠUMSKOG DRVEĆA	183
KEMIZAM OPALOGA LIŠĆA I IGLICA	183
KEMIZAM ŠUMSKE PROSTIRKE	189
ENERGIJA NAKUPLJANJA BIOELEMENTA	195
KORJENOV SUSTAV	200
HUMIZACIJA TALA, GRUPNI SASTAV HUMUSA I STANJE DUŠIKA	204
HUMIZACIJA TALA	204
ZAVISNOST STUPNJA HUMIZACIJE OD STOJBINSKIH ČIMBENIKA	204

KOLIČINA I RASPODJELA ORGANSKE TVARI U TLU	208
TIPOVI HUMUSA ŠUMSKIH TALA	212
GRUPNI SASTAV HUMUSA	212
STANJE DUŠIKA U TLU	233
POGLAVLJE 5 – PROIZVODNOST TALA	235
a. DEFINICIJE POJMOVA	235
b. BONITIRANJE TLA ŠUMSKIH STOJBINA	236
c. PROIZVODNOST TALA	236
EDAFSKI NIZ TALA ZA JELU	239
EDAFSKI NIZ TALA ZA SMREKU	244
EDAFSKI NIZ TALA ZA BUKVU	253
EDAFSKI NIZ TALA ZA HRAST KITNJAK	259
EDAFSKI NIZ TALA ZA HRAST LUŽNJAK	260
EDAFSKI NIZ TALA ZA CRNI I OBIČNI BOR	267
EDAFSKI NIZ TALA ZA AMERIČKI BOROVAC	276
POGLAVLJE 6 – GOSPODARSKO VRJEDNOVANJE TALA	279
PRIKLADNOST TALA ZA POŠUMLJAVANJE NA KRŠU	279
PRIKLADNOST TALA ZA VIŠESTRUKU FUNKCIJU ŠUME	283
SUSTAV PROCJENE RIZIKA EROZIJE TLA VODOM	288
OPĆENITO O STANJU EROZIJE	288
PROCJENA PODLOŽNOSTI TLA EROZIJI POMOCU STABILNOSTI STRUKTURE I INFILTRACIJE	293
OCJENA RIZIKA EROZIJE NA OSNOVI ERODIBILNOSTI TLA I NAGIBA TERENA	295
UTJECAJ VEGETACIJE NA RANJIVOST TLA EROZIJOM	298
PRIKLADNOST TALA ZA OBNOVU OPOŽARENH POVRŠINA	300
SUSTAV PROCJENE HIDROLOŠKE ULOGE TLA	304
PRIKLADNOST TALA ZA IZGRADNJU REKREACIJSKIH OBJEKATA	308
OCJENA POGODNOSTI TLA ZA PRIMJENU STROJEVA	316
MODEL VALORIZACIJE GLOBALNE ULOGE TLA U NJEGOVOJ PRENAMJENI	317
POGLAVLJE 7 – GOSPODARSKI ZAHVATI I STANJE TLA	321
UTJECAJ NAČINA I INTENZITETA SJEČE	322
UTJECAJ PROTEŽIRANJA VRSTA DRVEĆA	331
UTJECAJ USMJERENOG POŽARA NA VEGETACIJU I TLO	343
UTJECAJ ISKORIŠTAVANJA TLA U TURIZMU I REKREACIJI	346
UTJECAJ PRIMJENE STROJEVA	353
UTJECAJ PRENAMJENE ŠUMSKIH U POLJODJELSKA TLA	353
POGLAVLJE 8 – TEHNOGENEZA TALA - PROBLEMI OŠTEĆENJA I ZAŠTITE	359
ACIDIFIKACIJA TALA	359
OSNOVNE SPOZNAJE O REAKCIJI TLA	359
IMISIJSKA ACIDIFIKACIJA TLA	363
KRITIČNO OPTEREĆENJE TALA SUMPOROM I DUŠIKOM	370
STANJE TEŠKIH KOVINA U TLU	379
KRITERIJ ZA OCJENU STANJA	379
KONCENTRACIJA TEŠKIH KOVINA U GLAVNIM TIPOVIMA TALA	382
KONCENTRACIJA TEŠKIH KOVINA U TLIMA EKOSUSTAVA	387
TEHNOGENETIČKI PRITISAK TEŠKIH KOVINA NA TLA ŠUMSKIH EKOSUSTAVA	393
MOTRENJE TLA ZA ZAŠTITU PRIRODNIH EKOSUSTAVA	399
SAŽETAK	409
SUMMARY	455
LITERATURA	507
KAZALO AUTORA	523
BILJEŠKA O AUTORU	527

PROSLOV

Znanstvena je knjiga, Gospodarenje šumskim tlama u Hrvatskoj, nastavak bogatog ciklusa kada su šumarska struka i znanost postigle značajne rezultate u objavljivanju monografija, fotomonografija, znanstvenih knjiga, zbornika («Šume u Hrvatskoj» 1992; «Šume moje Hrvatske» 1994; «Hrast lužnjak u Hrvatskoj» 1996; «Unapređenje proizvodnje biomase šumskih ekosustava» - knjiga 1 1996; «Zaštita šuma i pridobivanje drva» - knjiga 2, 1996; «Im provement and silviculture of oak 2000; «Znanost u potrajnom gospodarenju hrvatskim šumama» 2001; «Obična jela u Hrvatskoj» 2001; Obična bukva u Hrvatskoj» 2003 i druge). Znanstvenu su knjigu izdali Šumarski institut, Jastrebarsko i «Hrvatske šume», d.o.o. Zagreb, 2003. Napominjemo kako je zajedničko obilježje svim navedenim izdanjima sudjelovanje «Hrvatskih šuma» d.o.o. Zagreb koje su više od 40 godina pokretač i financijer zajedničkog programa znanstvenoistraživačkog rada objavljivanja i tiskanja rezultata istraživanja Šumarskog fakulteta, Zagreb, Šumarskog instituta, Jastrebarsko i «Hrvatskih šuma» d.o.o. Zagreb.

Šumarska pedologija u Hrvatskoj ima stogodišnju, bogatu povijest i tradiciju. Autor ove znanstvene knjige je dr.sc. Jakob Martinović, znanstveni savjetnik u mirovini, zaposlenik Šumarskog instituta, Jastrebarsko, dugogodišnji priznati i poznati znanstvenik i istraživač šumarske pedologije. U posljednjih 40 godina povijest šumarske pedologije u Hrvatskoj povezana je s istraživanjima tipova šuma (tipologija) i kartiranjima šumskih ekosustava, kao i njihovim odnosom na vegetacijski pokrivač. Autor je u knjizi obradio osam skupina problema, od kojih spominjemo neke: odnosi tla i vegetacije, proizvodnost tala, gospodarsko vrednovanje tala i njihova prikladnost različitim namjenama, zahvati i stanje tla, problemi oštećenja i zaštite.

Rad na izradi ove znanstvene knjige započeo je nakon donošenja programa tiskanja za 2001. godinu. Kako sam autor ističe, ovom znanstvenom knjigom nisu obuhvaćena sva pitanja iz šumske pedologije, a odnose se na biologiju i minerologiju tla, opća znanja o genezi, evoluciji i općoj fiziografiji. Knjiga autora dr.sc. Jakoba Martinovića značajan je i velik doprinos hrvatskoj pedološkoj baštini i ona je od važnosti za buduće istraživače stanja naših i njima sličnih šumskih tala. Prikupljena i stečena znanja i iskustva učinjena su dostupnim širokom krugu šumara, ekologa, agronoma, biologa, hidrologa, a napose studentu šumarstva.

Glavni urednik

PREDGOVOR

Poticajni razlozi za pisanje ove knjige o gospodarenju šumskim tlima u Hrvatskoj ponajprije leže u ovim spoznajama:

1. U suvremenim uvjetima stalno se povećavaju potrebe za drvetom, unatoč uspješnom traganju za njegovu zamjenu u graditeljstvu, domaćinstvu i drugim djelatnostima. Istovremeno mijenja se odnos prema šumi zbog njezinih višestrukih koristi koje su u pravilu vrijednije od tržišne vrijednosti drvne proizvodnje. Razvoj urbanizacije povećava važnost šume za zdravlje ljudi. Hidrološka i protuerozijska uloga šume sve je važnija i očiglednija. Šume u našoj zemlji postaju sve važnije za razvoj suvremenog turizma i rekreacije te drugih djelatnosti (farmacija, lovstvo, zaštita poljoprivrede, obrana domovine).

Brojne prirodne i gospodarske funkcije šuma zahtijevaju novi pristup u njihovom ocjenjivanju i korištenju. Vrlo je važno utvrditi uvjete koji najbolje odgovaraju uspijevanju najbolje korisnih šumskih nasada (prirodnih sastojina i kultura). Takva se optimalna gospodarska i ekološka uloga naših šuma može ostvariti jedino uz dobro poznavanje i uvažavanje njihovih pedoloških uvjeta, jer je tlo energetski blok (reaktor) šumskog ekosustava podjednako važan za fizičku, proizvodnu i socijalnu ulogu šume.

2. Tijekom 40 – godišnjih pedoloških istraživanja, koliko god je to bilo moguće, uvijek sam poklanjao pažnju gospodarskom značenju šumskih tala. Pristom sam imao sreću istražiti veliki broj lokaliteta s očuvanim, kao i normalno gospodarenim šumskim ekosustavima pa tako i prikupiti podatke o pedogenim (prirodnim) svojstvima naših šumskih tala. Dokumentaciju o tome smatram svojim najvrjednijim doprinosom hrvatskoj pedološkoj baštini i ona će biti od izvanredne važnosti za buduće istraživače stanja (svojstava i procesa) naših i njima sličnih šumskih tala. Ta, i sva druga stečena znanja i iskustva, valjalo je u prikladnom obliku ostaviti u nasljeđe budućim istraživačima te učiniti dostupnim sve širem krugu stručnjaka koji se danas zanimaju za svekoliku ulogu šume i šumskog tla.

3. U Hrvatskoj, nakon Šandorova "Tloznanstva I" i "II" (1914., 1915.), nema knjiškog izdanja koje bi se bavilo šumskim tlima i njihovim gospodarenjem iako pedološka istraživanja naših šumskih tala traju duže od stoljeća i o njima ima podataka podosta napisanih na sve strane rasutih i teško dostupnih radova. Namjera je da se ta velika praznina u našoj šumarskoj i pedološkoj književnosti ublaži ovom knjigom.

Ova je knjiga napisana s motrišta šumarske pedologije kojoj je ispravno i dalekovidno u nas temelje postavio naš prvi školovani tloznanstvenik prof. Ferdo Šandor (1914., 1915.). Glede osnovne zadaće u gospodarenju šumskim tlima, bio

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i sveučilišna knjižnica - Zagreb

UDK 630*11(497.5)

MARTINOVIĆ, Jakob

Gospodarenje šumskim tlima u Hrvatskoj
= Management of forest soils in Croatia :
Jakob Martinović. - Jastrebarsko :
Šumarski insitut ; Zagreb : Hrvatske šume,
2003.

Bibliografija. - Kazalo. - Summary.

ISBN 953-98401-1-2 (Institut)

I. Šumsko tlo -- Hrvatska -- Menadžment

431208043